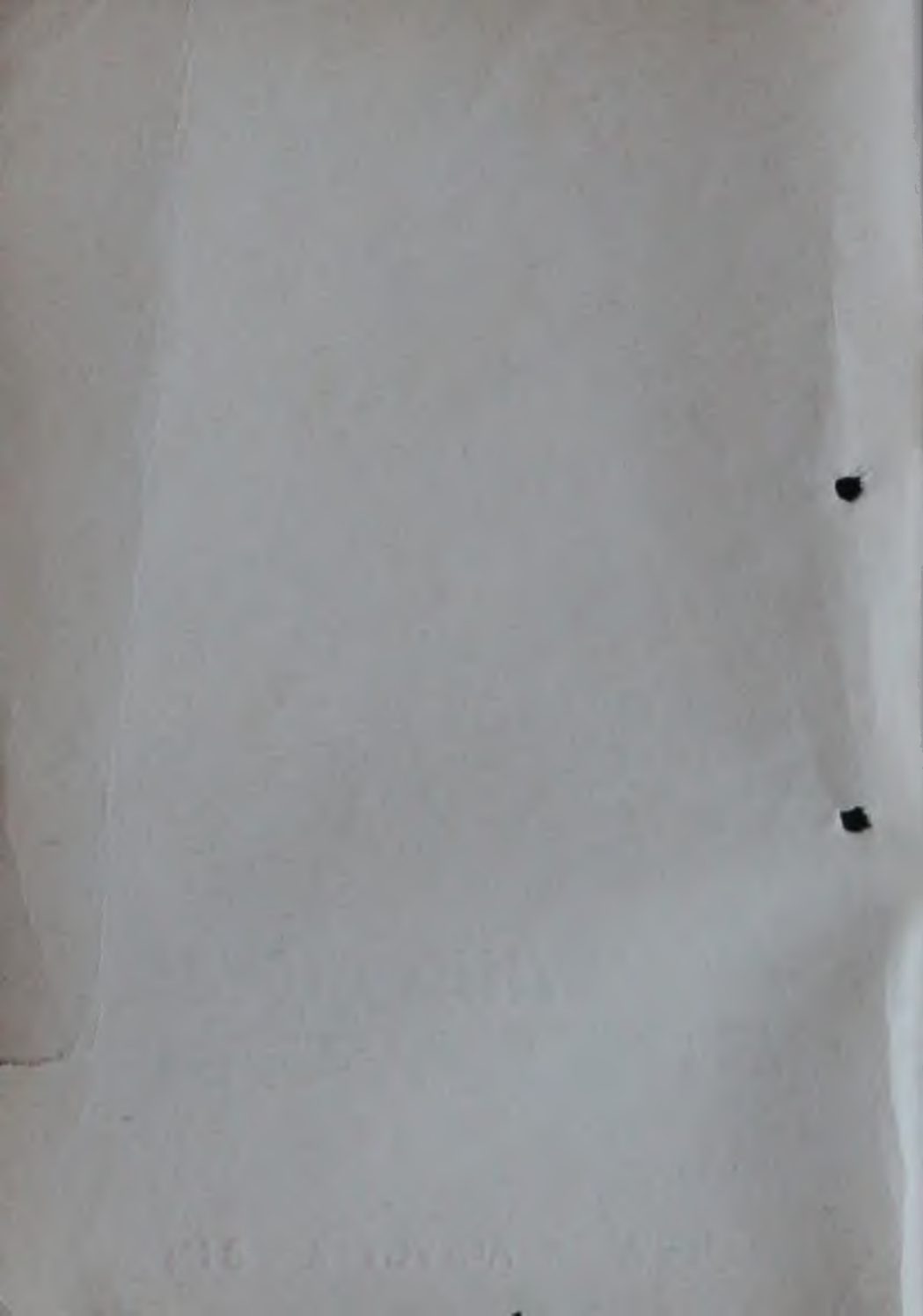

JSSN 0136—7064

Агитатордук БЛОКНОДЫ

1987 ★ АВГУСТ ★ 8 №

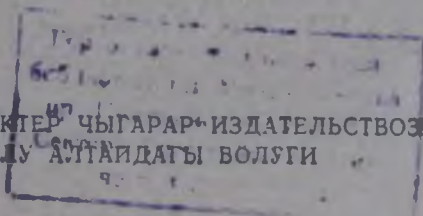
Бастыра ороондордын пролетарийлери, бириккилегери

АГИТАТОРДЫҢ БЛОКНОДЫ

**КПСС - тин Горно - Алтайский обкомынын
пропаганда ла агитация бөлүги**

**1987 ж.
август
8 №**

**АЛТАЙДЫҢ БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫНЫҢ
ТУУЛУ АЛТАЙДАТЫ ВОЛҮГИ**

БЛОКНОТ АГИТАТОРА

Редакционная коллегия

Подписано в печать 17.08.87. АН 10830 Формат 60X84 1/16
Усл. п. л. 2,09. Уч.-изд. л. 1,86. Тираж 350 экз. Заказ 2931.
Цена 5 коп.

Горно-Алтайское отделение Алтайского книжного издатель-
ства, 659 700. г. Горно-Алтайск, ул. Горно-Алтайская, 36. Гор-
но-Алтайская типография, пр. Коммунистический, 27.

ЈААН ЈЕДИМДЕРЛУ ИШТЕЕР

КПСС-тинг Төс Комитеди бүгүңги күнде ороондо башталган жаңыртуларда бүдүретен задачалардын бирүзи — албаты-калыкты аш-курсакла жеткилдеери деп шүүп жат. Туулу Алтайда десе журт хозяйствонун продукциязын көптөкөни Аш-курсактын программазынын жаан учурлу бөлүги болуп жат.

Областын агропромышленный комплексинин материально-технический арга-чыдалы кажы ла жыл сайын тыгып туру. Колхозтор ло совхозтор жаңы техниканы, удобениелерди көп алып жадылар. Калганчы беш жылда областын журт хозяйствозын тыңгыдып өскүрерине 200 млн. салковой чыгымдалган, ол онын алдындагы беш жылдагызына көрө, 27 процентке көп.

Экономиканы төзөп башкарарында жаңыртулар жакшы једимдерге экелип туру. Өткөн жылда журт хозяйствонун текши продукциязы 15 процентке көптөгөн. Иштеп алган акча-јал 5,1 процентке өзөрдө, иштин арбыны 14 процентке бийиктеди. Ашты, сүтти, уйдын ла койдын эдин иштеп алган чыгымдар (себестоимость) жабызады.

Экономиканы төзөп башкарарын жаңырта төзөөринде жакшы ченемел Ыныргыдагы совхозто (директоры Г. Майдурова) бар. Көп жылдарга улай хозяйство жылды 500 мун салковойго шыдар төлүлү чыгып туратан. 1985 жылда төлүлерди јоголткон, 1986 жылды 94 мун салковой ару кирелтелү божоткон.

Кегидеги совхозтын башкараачылары ла специалистери (директоры Н. Шадрин) баштанкай ла тапкыр шүүлтелү иштеп турулар. Совхозтын кирелтезин көптөдөри јанынан экономист нөк. Пушкина Валентина Александровна тын кичеенет. 1987 жылда јер ижинде ле мал өскүреринде бастыра бригадалар ла звенолор коллективтин ле биленин подрядына көчкөн. Олорло договорлор тургузылган, хозрасчеттин јакылталары берилген, чекле чотожор ээжи јөптөлгөн. Иштин итогторын кажы ла ай, квартал сайын шүүжип жат.

Јаңыртулар Јабагандагы совхозто (директоры А. Ял-

баков), Шебалиндеги совхозто (директоры В. Завражнев), Кайтанактагы совхозто (директоры Е. Иродов), Кош-Агаш райондо Калининнинг адыла адалган колхозто (председатели А. Джаткамбаев) једимдү өдүп туру. Олордо иш учун башкараачы ишчилер, специалисттер, тегин ишчилер каруулу болоры, дисциплина тыңыды.

Бу өдүп јаткан јылда областын алдына јурт хозяйствонын продукциязын көптөдөри јанынан јангы јаан задачалар тургузылды. Государствого 42500 тонн сүт, 90800 тонн эт, 2500 тонн картошко, 2300 тонн маала ажын, 120 тонн мөт, 15000 центнер түк, агнын 16220 килограмм мүүзин табыштырар керек.

Азийгы, эскирген эп-аргаларла иштензе, бу планды бүдүрерге күч болор, бешјылдыктын јакылталары үзүлдерен маат јок. Тургуза ла экономиканы башкараарын јангырта төзөбөри, иштин чындыйын јарандыраары, дисциплина тыңыдары керектү.

Экономиканы башкараарын јангырта төзөгөниле коштой јангы задачалар тура берди. Олордын ортодо эн јаан учурлузы — бастыра башкараачыларды, специалисттерди, колхозчыларды, ишмекчилерди ле служащийлерди пландайтан, экономический шиндейтен јангы эп-сүмеге, хозрасчеттын эжилерине, чекле чотожорына, јер ижинде ле мал өскүреринде научный нормалар тузаланарына үредер.

Ишчилерди үредер иш өткөнчө. Онын шылтуунда ишти төзөбөр лө иш учун төлөбөр јангы эп-сүмени быјыл элбеде таркаткан. Бүгүнги күнде јер ижинде бар бригадалардын ла звенолордын — 79, мал өскүреринде 83 проценти бригаданын подрядына көчүрилди. 1986 јылда подрядла иштеген коллективтерде иштин арбынынын өзүми иш јалдын өзүмин 4,2 процентке озологон.

Малды одорлодып өскүреринде ле јаан эмес кыраларлу хозяйстволордо биленин подрядыла иштегени јаан тузалу болгоны јарталды.

Биленин подрядыла кажы ла кижии канча кире иштегенин, нени эткенин учетко алары керек јок, бригаданын соведи болбос.

Бистин областта бу иш јангы ла башталып турган деп айдарга јараар. Кезик хозяйстволордо бу ишке керектү ајару эдилбей јат. Анчада ла Турачак ла Улаган райондордын хозяйстволорында бригаданын подряды таркабай туру.

Ишти башкараарында экономический эп-сүмелерге көч-

көн колхозтордың ла совхозтордың башкараачыларына элбек праволор берилген де болзо, кандый ишти качан баштайтаны, нени эдетени керегинде өрөртинен јакару токтоголок. Башкараачыларды ла специалисттерди район јаар отчет эдерге алдыртары, жүзүң-башка жуундар өткүрери астагалак.

Областыта калганчы жылдарда малга азырал белетеер план бир де катап бүтпеген. Ненин учун дезе, кыралардың, өлөңин чаап турган јерлердин түжүми јабыс, азырал белетееринде жаңы технология тузаланылбай јат. Бу сурактар аайынча партиянын обкомынын ла облысполкомнын јөптөри бүтпей туру.

Бу өдүп јаткан бешжылдыкта малга кату ла жулукту азыралды, онын алдындагы бешжылдыктагызына көрө, чик јок көп белетеери темдектелген. Је ол до кире көптөгөни бастыра малды азыралла јеткилдеп болбос. Онын учун одорлорго ајаруны тыныдар, олардың кыртыжын јарандырганы, удобрениеле азыраганы ажыра түжүмин бийиктедер, ток азырал болгодый өлөң үрендеер керек.

Кургадылган ла сугарылган јерлердин түжүми јабыс. Турачак районнын совхозторында былтыр кургадылган 887 гектар јердин јүк ле 397 гектарын малга азырал эдерине тузаланган. Арткан јерден бир де центнер азырал албаган.

Колхозтор ло совхозтор эмди өлөң эдип турулар, аш кезер иш башталды. Быылгы јылда 189,5 мун тонн өлөң, 132 мун тонн сенаж, 280,5 мун тонн силос, 7,6 мун тонн азырал корнеплодтор, өлөңниң 8,5 мун тонн витаминдү кулурын, 26 мун тонн салам белетеер, малдың азыралы болотон 27 мун тонн аш уруп алар задача туруп јат.

Биске белетелген азыралдың жаңыс ла тоозы эмес, бийик чындыйлу ла ток болгоны керектү. Је ол јанынан кичеемел Чой, Турачак ла Шебалин райондордың хозяйстволорында билдирбей туру.

Чындыйы јакшы азырал белетеп аларга өлөңди пресстеер, үсти јабынтылу таскактын алдына обоолоор, силосты ичин цементеген оролордо консерванттарлу, ток эткедий өскө дө кожымактарлу белетеер керек.

Мал өскүрер иште бүдүретен задачалар јаан. Малдың угын јарандыраына, продуктивнозын бийиктедерине ајару эдер, кызыр артатанын, оорып өлөтөнин астадар керек.

1986 јылдан ала бу задачаларды бүдүрери јанынан

чоным иш башталган. Сүтти көптөдөрүндө ле сүттин чын-
дыйын жарандырында кичеенетен керек — поточно-це-
ховой системала иштеери. Мында үч жүстен көп уй саап
турган бастыра фермаларда бу технологияны тузаланып
иштеер задача тургузылды.

Сүтти көптөдөр поточно-цеховой системаны эмди тургу-
за жагыс ла Майма районнын хозяйстволорында ла өскө
дө райондордын каа-жаа фермаларында тузаланып жадылар.

Этти көптөдөргө эттенир уйлар өскүрери пландалган.
Сүттенир-эттенир уйларды эттенир укту букаларга кожор,
анайда кайлык уйлардын тирүге бескезин 5—10 процент-
ке бийиктедер. 1987 жылда этке табыштыратан чарлардын
тирүге бескезин 355 килограммга, 1990 жылда — 390 кило-
граммга жетирер задача тургузылды.

Койдын эдин ле түкти көптөдөр планды бүдүрерге кой-
лордын 55 процентин эрте төрөдөри пландалды.

Бистин областъта хозяйстволордын башкараачылары
мал туратан жакшы жазалду кажаандар тудары, олордо
иштерди механизировать эдери жанынан кичеенбей жады-
лар. Ондой, Шебалин райондордо саар уйлар кыштап тур-
ган кажаандарда технический жазалдар уйан, улус иштеер
санитарный аялга жок.

Областьта калганчы өйдө тудулган кажаандарда санитар-
но-бытовой ло улус амыранар, курсактанар аңылу жазалду
кыптар жок болгоны кайкамчылу. Туалеттердин эжигин
туй кадап салган болот, улус јунунар кыпты склад эдип
тузалангылайт.

Майма райондо «Чуйское» ОПХ-нын Алгаирдеги фер-
мазында уй саачылар керегинде кичеенип тургандарын
көргүзөргө болуп, кызыл толыкка јымжак мебель, телеви-
зор, газет-журналдар салар стол садып алгандар. Је ол ок
өйдө фермада улус јунунар душты ла ваннаны кодорып
салдылар, кийим илетен кыпты ла туалетти склад эдип
тузалангылайт.

Чойдогы совхозтын «Советское» фермазында душту ла
ванналу мылчаны электриктин каптерказы эдип алдылар.
Көп нургуны фермаларда санитарно-ветеринарный иштин
кеми жабыс.

Малдын угын жарандыра иште једикпестер көп. Он-
дой ло Кан-Оозы райондордын колхозторында ла совхоз-
торында уйларды искусственный үренделтер иш чек ток-
топ калды деп айдарга јараар. Темдектезе, 1986 жыл-
да Кенидеги совхозто саап турган уйлардын јүк

ле 5 проценти, Жолодогы совхозто — 8, Коргондогы совхозто 41 проценти үренделткен. Онын да учун бу хозайстволордо кажы ла 100 уй бажына 25—30 бозуны јетире албаган. Ненин учун дезе, көп уйлар кызыр артып турган.

Малдан алган продукцияны көптөдөтөн јаан арга — улустын акту бойындагы ла предприятиелердин болушту хозайствозы. Калганчы жылдарда туш улустын колында мал көптөди. Темдектезе, 1981 жылдагызына көрө уйлардын тоозы 9 мунг тынга, чочколор — 4,8 мунг тынга, койлор ло эчкилер — 51,6 мунг тынга көптөгөн.

Јербойындагы советский органдар, хозайстволордын башкараачылары, потребкооперация улус бойында мал өсүрерине јөмөлтө эдер, малдан алган продукциязын садырына болужар, комбизыралла јеткилдеер, өлөнг эдер јер берип турар учурлу. Јурт јердеги кажы ла биле бойыннын хозайствозында уйлу, чочколу, койлу, кушту болзып деп, партиянын Төс Комитеди некеп туру. Ол јанынан облысполкомнын аңылу јөби бар.

Областьта јуртаган улус бойын балыкла, маала ажыла, картошколо јеткилдегедий аргалар јетире тузаланылбайт. Аш-курсак эдер предприятиялер төзөөр, олардын ижин јарандыраар, маала ажын ла картошконы чеберлеп корыыр јакшы јазалду складтар, теплицалар тудар керек. Бу иште промышленный предприятиялер туружар учурлу.

Капитальный строителство бөдүретен задалалар көп. Он экинчи бешжылдыкта Туулу Алтайда капиталный строителствонын кемп элбеген. Строителство анчада ла јурт јерлерде тынды. Јербойында стройматериал эдип тузаланары башталды, колхозтордо ло совхозтордо бойлорынын строителный бригадалары төзөлип туру. Андый да болзо, областьтын экономикасында строителство јаан једикпестерлү артканча. Балдардын садтары ла яслялары једишпейт, 10 мунг кижиге јуртап јадар тура керек. Јурттарда канализация, водопровод, прачечныйлар, теплосеть јок. Калганчы беш жылда улус текши тузаланар бир де мылча тудулбады. Јабагандагы ла Барагаштагы мылчалар јабылып калды. Обществанный малдын јүк ле 52 проценти јакшы кажаандарла јеткилделген, јолдор коомой.

Јурт хозайствонин продукциязын көптөдөри, Аш-курсактын программанын бөдүрери, јурттарды јарандыраар јанынан бистин областьта бөдүретен иш көп. Оларды јенүлү бөдүрери кажы ла кижинин, коллективтин эрчимдү ле кичсенип иштегенинен камаанду.

ЭНЕРГЕТИКА ЛА ТУУЛУ АЛТАЙДЫҢ МЫНАҢ АРЫҒЫ ӨЗҮМИ

Горно-Алтайский автономный область Кунбадыш Сибирьдин түштүгүндө туруп жат. Бу жердин ар-бүткөн байлык-жөөжөзине Совет жаннын баштапкы ла күндеринен ала жаан ажару эдилген. «Сибирьдин кырлу жерлеринде сүреен көп жөөжө бар. Олорды жап-жаңы техникала тузаланганы иштин арбынын тын өскүрөр арга берер эди» деп, В. И. Ленин айдып туратан. (В И. Ленин, Соч. толо жуунтызы, 38 т. 188 стр.).

Областын жеринде бар байлык-жөөжөдөн тузаланары жанынан эмдиги өйдө аңылу ажару эдип турганы: гидроэнергетика, казып алар темирлер, строительского керектү материалдар. Туулу Алтайда агаш көп. Же оны элбде тузаланарга күч, ого үзеери көп агаш кескенинен улам суулар соолосо, кырларды эдектей ле чөлдөги райондордо жерди үрер.

Туулу Алтайдын гидроэнергетический аргазын 30-чы жылдарда шиндеп чотогон. Аңылу комиссия 1930—1933 жылдарда иштейле, Кадын ла Бий сууларда гидроэлектростанциялар жылына 39,4 миллиард киловатт-час энергия берерин жартаган. Кадын суунын энергетический ийдези Иртыштан тын, Днепрди эки катап артыктайт.

Туулу Алтайда гидроэлектростанциялар тудуп баштаарына немецко-фашистский Германияла Ада-Төрөл учур Улу жуу буудак эткен. Жуунун кийнинде Туулу Алтайдын производительный ийделерин тыныдары жанынан шинжү катап башталган.

Экономический наукалардын кандидады Н. М. Киселев 1945—1963 жылдарда Туулу Алтайдын экономиказы өскөнин шиндеп көрөлө, албаты-хозяйствонун энергетический ийдези уян болгонынан улам областын байлык-жөөжөзи коомой тузаланылып турганын темдектеген.

60-чы жылдар башталып турарда Чуй сууда гидроэлектростанция тудар иш башталган. 15 мун киловатт-час ийделү бу ГЭС Кош-Агаштагы промышленный узелди (Акташты, Курайды, Чаган-Узунды, Кош-Агашты), анайда ок коштой турган райондорды электроэнергияла жеткилдей-

тен учурлу болгон. Чуйдагы ГЭС-тин баштапкы очередин 1963 жылда иштеди баштаары пландалган. Же проект жастыра тургузылган, Чуй суунын аңылузын ажаруга албагынан ла ол өйдө областта строительный база жок болгынын улам, строительство үзүлгөн. ГЭС тудар иш токтогон.

1961 жылда Горно-Алтайск городто Туулу Алтайдын производительный ийделерин тыгыдары жанынан баштапкы научный конференция өткөн. СССР-дин наукалар Академиязынын Сибирьдеги бөлүгунинг он научный учреждениеи экономиканын ла промышленный производствонунг институтудына (директоры СССР-дин наукалар Академиязынын член-корреспонденти Г. А. Пруденский) баштадып, Туулу Алтайдын производительный ийделерин шингдеер общественный научно-шинжүчил институт төзөйлө, онын ижин башкарган.

▼ Бистинг ороондо төзөлгөн баштапкы общественный институт научный шинжүни чике ууламжылу төзөгөн. СССР-динг наукалар Академиязынын член-корреспонденти В. Л. Кузнецов баштаган научный ишчилер жер алдынан казып алатан кандый темирлердинг рудазы барын, строительного керектү материалдар канча кире Туулу Алтайда барын шиндеп жартаган.

Областын агаш жөжөзин билгир тузаланатан план тургузылды. Бу ишти биологический наукалардын кандидады Г. В. Крылов башкарган. Технический наукалардын кандидады Ю. П. Сырцов Туулу Алтайдын гидроресурстарын, ол тоодо Кадын суунын гидроресурстарын шиндеген.

Баштапкы научный конференцияда турушкан улус областта производительный ийделерди тыгыдатан төс арга — гидроресурстар деп жөптөжөлө, Туулу Алтайдын сууларын тузаланары жанынан генеральный схема тургузар иштерди түргендетсин, Кадында баштапкы гидроэлектростанция тударына керектү документтер жазаын деп, СССР-дин электростанциялар тудар Министерствоны ла Гидроэнергопроектти сураган.

Бүгүнгү күнде Алтайский край электрификацияда коштой турган областтардан 1,5—2 катап сондогон, Туулу Алтайда десе электрификациянын кеми крайдагызынан чик жок жабыс.

Бистинг областта журтхозяйственный производство аңыланганында мал өскүрери төс бөлүк болуп жат. Кыра ижи малды азыралла жеткилдее ууламжылу. 1987 жылдын 1-кы

январьга областьтын агропромышленный комплексинде мал өскүргөн 2659 турлу бар болды. Олордын 4,02 проценти эмезе 107 турлу государствонун электросетьке колбоштырылган. Турлулардын 5 процентинде бойлорынын 1—2 киловатт-час ийделү электростанциялары бар. Мал өскүрүп турган турлулардын айдары жок көп нургунында (90 процентинде) электричество жок. Малчылар керосиндү лампалар тузалангылайт.

Мал өскүрүп турган фермаларда бастыра уур иштерди колло эдип турганы, оордогы улус иштенер ле жадын-жүрүмунинг айалгазы једикпестерлү болгоны областьтын албаты-хозяйствозын өскүрерине коомой салтарын јетирет.

Текши үредүлү орто школдорды үренип божоткон көп балдар кандый ла үредүге кирейин, кандый ла ишке барайын, је мал өскүрер ишке барбазым деп санангылайт. Он биринчи бешжылдыкта школдорды үренип божоткон 8939 кижинин жүк ле 22,3 проценти мал өскүрер ишке барган. Калганчы жылдарда мал өскүреринде иштеп турган улустын јажы јаанады, јашөскүрим ол ишке күүнзебей турарда кой, уй кабырар улус једишпей барды. 1986 жылдын баштапкы октябрьга областьтын колхозторында ла совхозторында мал өскүрер иштерде 845 кизи једишпеген.

Государствонун электрический линиязына колбогон кажы ла хозяйство 1986 жылда орто тооло 1281 мунг киловатт-час, ол тоодо производствонун керектерине 765 мунг киловатт-час электроэнергия тузаланган.

Государствонун электролиниязы «јеткелек» Кош-Агаш районнын хозяйстволорында 1986 жылда — 311, Улаган районнын — 184,4 киловатт-час тузаланган. Ол ок ойдо Красноярский крайдын, Томский, Иркутский, Челябинский ле өскө дө кезик областтардын хозяйстволорында жылына орто тооло үч миллионнон ажыра киловатт-час электроэнергия тузаланып жадылар.

Кош-Агаш ла Улаган райондордын хозяйстволоры электрик-мотористтерге төлөп турган акчаны көп чыгымдайт. Электростанциялардын амортизациязын чотобозо, јангыс ла дизтопливоны садып аларына 0,6 миллион салковой акча чыгымдагылайт.

Бу райондордын хозяйстволорында улус јуртаган тураларга электроэнергияны конок туркунына кышкы өйдө 10 час, јайгыда жүк ле 2 час бергилейт. Орооннын, ол тоодо Алтайский крайдын городторында ла јурттарында ончо улус тузалана берген холодильниктерди, пылесосторды,

телевизорды, радиоприемниктерди ле оскө дө айыл ичинде тузаланатан электроприборлорды тузаланар арга эмди тургуза жок.

Кош-Агаш, Улаган ла Көксуу-Оозы райондордын кезик хозяйстволорында турумкай электроэнергия болбой турганынан улам улус журтаган ла производственный тураларды электричество жылыдар арга жок. Одыны жок Кош-Агаш райондо улус журтаган тураларды электричестволо жылытканы сүрөөн тузалу болор. Бүгүңги күнде Кош-Агаш, Улаган, Турачак жаар таш көмүрди Бийсктен 400—600 километр жерге тартып жетирерге келижет.

Темдектезе, 1986 жылда жангыс ла Кош-Агаш районго 3,8 мунг кубометр одын, 15,6 мунг тонн таш көмүр тартып жетирген. Ого журт улус, колхозтор, предприятиелер, организациялар ла учреждениелер жарым миллион салковой акча чыгымдаган. Бу районнын колхозторы, предприятие-тери ле организациялары бир тонн таш көмүр учун 48 салковой төлөгилейт. Туш улустаң дезде бир тонн таш көмүр учун 16 салковой алып јат. Анайда 1986 жылда райондо журтаган улуска саткан 5 мунг тонн таш көмүр учун 80 мунг салковой төлөткөн, 160 мунг салковой чыгымды государство дотация эдип бойына алды.

Туулу Алтайда быжу энергетический база жок болгоны журт хозяйстводо иштерди нургулай механизировать ла автоматизировать эдер арга бербей туру. 1987 жылда 1-кы январьга областта мал өскүреринде уур иштерди нургулай механизировать эткен кеми 23,4 процент болгон. Анайда механизировать эдилген фермаларда жүк ле 26,2 мунг тын уй мал, 3,6 мунг тын кой тудар аргалу. Ол ок өйдө жыл башталарда агропромышленный колхозторында ла совхозторында 125,6 мунг тын уй, 995, 4 мунг тын койлор ло эчкилер бар болды.

Бүгүңги күнде, агропромышленный комплекстин ишчилери КПСС-тин XXVII съездинин, Төс Комитеттин июнь айдагы (1987 ј.) Пленумынын јөптөрин бүдүрип, эчимдү иштене берген өйдө журт јердеги ишчилерди арбынду иштенгедий бастыра аргаларла јеткилдебегени этти, сүтти, ашты, түкти ле өскө дө журтхозпродукцияны көптөдөр задачага коомой салтарын јетирер. Оны партийный комитеттер, пландаачы ла јеткилдеечи органдардын башкараачы ишчилери билер учурлу. Журтхозяйственный производствоны индустриальный төзөлгөгө көчүрерге колхозторды, совхозторды электроэнергияла јеткилдеер керек.

Бүгүңги күнде областьтын социально-экономический өзүмин тутадып турган шылтактардын бирүзи — электро-энергияла коомой жеткилдегени. Барнаулдагы энергосистемадан келип турган электроэнергия Туулу Алтай керексигенинин жүк ле 25 процентин жеткилдейт. Журттардагы иштеп турган электростанциялардын дизельдери элеген, олордын жазалдары эскирген, автоматика ла запчастьтар жок. Электричество өткүрөөчи линиялар коомой болгонынан улам, көп электроэнергия тегин жылылат.

Туулу Алтайга электроэнергия берип турган линия улай үзүлүп турганынан областьтын экономиказы жылдын ла жүстер мун салковой кирелте жылытат, оңон улам пландар үзүлүп жат. Темдектезе, жангыс ла 1986 жылда Горно-Алтайскта тюль эдер фабрика Бийсктен электроэнергия берерин «удурумга» токтотконынан улам 142 мун салковойдын продукциязын жетире бербеген, предприятиенин машиналары, станокторы 2130 час тегин турган.

Облагропромнын продукция жазаар промышленнозынын бөлүктери электроэнергия жедишпей турганынан ла строительный база жок болгонынан улам тынып өспөй турулар. Бүгүңги күнде областьтын хозяйстволоры журтхозяйственный продукцияны тартарда, складтарда корыырда ла жазаарда көпти жылытып жадылар. Журтхозяйствонун продукциязын жазап турган предприятиелер: эткомбинат ла саржусырккомбинат техникала сүреен коомой жепселген. Бу промышленностьто соодотон ло тонгыратан хозяйствонун кеми жабыс, олор эттен ле сүттен жазаган продукциянын жүк ле 40 процентин жеткилдейт.

Эмди бистин областьта жангы эткомбинат тутатаны күч керек боло берди. Оны кем тудар, подрядчиги кем болор? Жарты жок. Жербойындагы строительный тресттердин ийдези уйан. Олорго эткомбинат тудуп бүдүрерге ас ла болзо, 25—30 жыл керек болор. Жангы эткомбинатка көп электроэнергия керек. Андый неме бисте жедикпестү.

Кан-Оозы, Кёксуу-Оозы райондордын малын этке кажы эткомбинатка аткаратаны эмдиге жетире жарт эмес.

Бийсктеги эткомбинатка Монголиядан келип турган мал там ла көптөп турганын аjarуга алар керек. Горно-Алтайский (Соузгадагы) эткомбинаттын ийде-чыдалы Майма, Чой, Түрчак ла Шебалин райондордон келген малла иштеерге жедер. Казахский ССР-де Лениногорсктагы эткомбинат Шемонаихада чочко өскүрер комплекс 1987 жылда иштеп баштаарда бистин областтан мал аларын токтот-

ты. Ого узеери облагропром Лениногорсктагы эткомбинат-ка мал аткарганынан көп мал жылытып, жаан чыгымдар эдип турган. Темдектезе, 1986 жылда Амурдагы совхозтын этке аткарган койлоры эткомбинаттын жанында өлөң жок тас жерде он беш күн куру турала, көдүртип, чек арыктап калган.

Туулу Алтайдын ар-бүткөн байлык-жөөжөзин нургулай тузаланарга, областьтын социально-экономический өзүмин түргендедерге быжу энергетический ле строительный база керектү. Оны Кадындагы ГЭС жеткилдеер.

Кадын сууда ГЭС тудуп баштаганыла кожо Туулу Алтайда үч промышленный узел төзөлип башталары билдирет: электроэнергия берер Горно-Алтайский узел ле электроэнергияны тузаланар Холзундагы ла Калгутадагы узелдер. Гипроруданын Сибирьдеги бөлүгү тургускан проект-те Холзунда жылына 20 миллион тонн руда берер. 4,5 миллион тонн ару темир кайылтып алгадый 7.2 миллион тонн концентрат эдип алар горнообогатительный комбинат тудуп бүдүрери темдектелген. Темир руданы ачыгынча ла шахталап казып алар аргалу. Холзундагы промузел Күнбадыш-Сибирьдеги металлургический комбинатты сырьело жеткилдеер.

Калгутадагы промузел вольфрам ла кобальт казып алып кайылтарына учурларар. Бүгүнгү күнде мында бу баалу темирлердин рудаы сүреен көп бары жарталды. Горно-Алтайский автономный областьты социально-экономический өскүрери жанынан XXXIV областной партийный конференция жарадып жөптөгөн төс ууламжыларда «Калгутада жер алдында бар байлык-жөөжөни шиндеп жартаарын ла оны тузаланар технико-экономический аргаларды темдектеерин он экинчи бешжылдыкта божодор» деп айдылган.

Холзундагы ла Калгутадагы промузелдер төзөйтөни Горно-Алтайский промузelle, Кадындагы ГЭС-ле көнү камаанду. 1570 мунг киловатт ийделү Кадындагы ГЭС жылына 6,5 миллиард киловатт-час электроэнергия берип турар. ГЭС Сибирьдеги бирлик энергосистемага киреле, Алтайский крайдын албаты-хозяйствозын өскүрерине тузаланылар.

Горно-Алтайский промышленный узелге Кадындагы ГЭС-ле колбулу көп промышленный предприятиелер, агропромышленнй предприятиелери кирер.

Областьтын социально-экономический өзүминин 1986—1990 жылдарга ла 2000-чы жылга жетире төс ууламжыларын-

тотранспортло тартарга келижет. Бу жол анайда ок келер өйдө Холзундагы ла Калгутыдагы промузелдерге тыг керектү болор. Область жаар темир жол келгени Туулу Алтайдын производительный арга-чыдалын тыгыдар, ороон-нын өскө жерлериле колбуларды элбедер.

Туулу Алтайда гидроэлектростанциялар тударда, оны-ла колбой промышленностьты тыгыдарда ар-бүткен бай-лык-жөөжөни корыырына, кейди ару тударына аңылу ажа-ру эдилер. Горно-Алтайский промышленный узелди төзөрдө промышленный предприятиялерди областьтын түндүк-кунбадышта тудары пландалган. Холзундагы горнообогатительный комбинат областьтын түштүк-кунбадыжында болор. Областьта үч промузел төзөлзө, Горно-Алтайск город жаан индустриальный төс город боло берер. Промузелдердин ортодо бар бийик кырлар Туулу Алтайда кейди үз-ерге бербес деп, специалисттер шүүп турулар.

Бүдүретен экинчи жаан учурлу задача промузелдер тө-зөлдө, тоозы көптөгөн улусты аш-курсакла жеткилдейте-ни журт хозяйствонун комплексинде азыйдагы ла аайын-ча баштаачы жерде мал өскүрери болор. Азырал эдер жер-лер ле одорлор ас учун малдын тоозын тыг көптөдөр ар-га жок. Ашты ла азырал эдер культураларды үрендеп өскү-рери ле малдын азыралын өскө жерлерден тартып экелге-ни жаан туза бербес.

Мындый аялгада, байла, малдын продуктивностын бийиктедип баратаны сок жагыс чике жол болор. Малды одорлодып өскүрерин жарандырганы, жагы технология, озо-чыл ченемел тузаланганы ажыра түктенир ле эттенир койлор, сүттенир ле эттенир укту уйлар өскүрер керек. Оныла коштой эм мүүстү аң, ноокылу эчки, жылкы, төө, сарлык өскүргени бойынын тузасын база жетирер.

Малдын продуктивносты бийиктегени, эт, сүт, түк көп-төгөни саржу ла сыр эдер, эттен продукция эдер ле журт хозяйствонун продукциясын жазаар өскө дө промышлен-ностьты тыгыдарын керексиир.

Жагы эткомбинатты областьтын географический төс жеринде Ондой райондо тутканы жарамыкту болор.

Агаш кезерин ле агаштан продукция эдер промышлен-ностьты мынан ары тыгыдар аргалар ас. Агашты кезер-ге эптү жерлердин агажын кезип салган. Эмди агаш кезе-ри бийик кырларга, жол жок капчалдарга жетти. Анда агаш-ты кезерге де, тартарга да күч боло берди. Ого үзеери Туу-лу Алтайда өзөктөрдө агаштарды жулдай кезип турганы-

нанг улам суулар соолот, өзүмдер, ан-куш, балык астайт.

Кадындагы ГЭС-тин суубуунтызынын түбине баратан жерлердин агажын жулдай кезип алар керек.

Туулу Алтайда агажын кескен ле агаш өспөгөн жерлерде, кырларда агаш өскүрер керек. Азыйда качан да агаш өспөгөн кырлардын күнет жанында отургыскан агаш сүреен jakшы өзөтөни Горно-Алтайскта Тугая кырда агаш үрендеген ле отургыскан ченемел көргүзөт.

Горно-Алтайский промышленный узелдин районуна Горно-Алтайский агашпромхоз ла Чамалдагы мехагашхоз ажыра агаштан продукция эдер производство төзөөр керек. Олор ок кескен агаштын ордына жаңы агаш өскүрер учурлу. Ол тушта промузелге керектү агашпродукцияны бойында эдип турар эди.

Туулу Алтай Кадындагы ГЭС-тен электроэнергияла быжу ла турумкай жеткилделзе, промышленный зона, ашкурсакты көптөдөр производство төзөгөниле коштой курортторлу ла санаторийлерлү жер, туризмнин төс жери болор. Ого jakшы жолдор ло пассажирлер тартар транспорт, промышленный узелдерин эн ле жараш, эн ле көп улусту жерлеринде гостиницалар, мотельдер, кемпингтер, турбазалар болоры керектү.

2000-чы жылга жетире «Катуньгэсстройдын» планында 500 жерлү кемпинг, 500 жерлү улус амыранар төс жер, 1 мункижи амыранып эмденер пансионат, 500 жерлү турбаза тудары, «Чемал» курортты 2000 жерге жетире элбедери, Аскатта 700 жерлү санаторий төзөөри темдектелген.

Горно-Алтайский промышленный зона төзөлип турган айалгада областьтын производительный ийделерин тындыдары иштейтен үзеери улусты керексиир. Көп нургуун бийик квалификациялу улус керек болор.

Областьтын производительный ийдези келер жуук өйдө өзөтөн ууламжылары андый.

И. ТЕНГЕРЕКОВ,

СССР-дин наукалар Академиязынын Сибирьдеги бөлүгүнүн экономика ла промышленный производство төзөөри аайыпча Институдунун аспиранты

УЛУ ОКТЯБРЬДЫҢ 70 ЖЫЛДЫГЫНА

1. Туулу Алтайдагы баштапкы Советтер

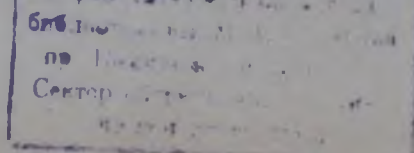
Революциядан озо Туулу Алтайдын јери Бийск уездке кирип турган. Уездтин јеринде Совет јан учун большевиктер кадеттерле, анайда ок олордын колтыкчылары болгон эсерлерле, меньшевиктерле тыг тартышкандар. 1917 жылда 29 октябрьда Бийсктеги телеграфка Петроградта революция јенгени керегинде баштапкы ла јетирү келерде, ол ок кун столицада революция јенгенине учурлай ишмекчи, крестьян ла солдат депутаттардын Бийсктеги Совединин социалистический партиялардын члендериле кожо коп улусту јуун өткөн.

Ол јуунда куучын айткан меньшевиктер керектердин јарты јок дејип, Октябрьдагы революция јенгенине ле Совет башкару тзззлгззине јззпсинбегендер. Јуун Петроградта «большевиктердин тззмегенин» јаратпайтаны керегинде эсерлердин реззлуциязын јззптззгзз. Контрреволюциянын газеттери Петроградтагы ла ороондо болуп турган керектерди албаты-калыкка ззззтизин јастыра кззргззип, большевиктердин партиязын не ле деп јабарлап, јамандап баштаган.

Бийск городтын ла уездтин большевиктери андый айалганы азаруга алып, бойларынын ижин предпрятиелерде, профсоюзтарда тынгыттылар, митингтер ле јуундар зззкззип, олардо Октябрь айдагы революция јенгенинин учурын јартап турдылар, ишмекчилердин отрядтарын тзззй-лзз, мылтыкла јесседилер.

Ноябрь айдын баштапкы кззндеринде Бийскте мылтык-ла јессенген ишмекчилердин демонстрациязы зззкзз. Демонстрацияда турушкан улус «Бастыра јанды Советтерге» деп некеген кычырулар тудунып, городтын тззс оромыла дума-нын туразына келдилер.

Јанды кемге беретени керегинде суракты шзззжерге большевиктердин некегениле ишмекчилердин, крестьяндардын ла солдаттардын Соведи ззз катап (6, 10, 13 декабрьда) јуулган. Большевиктердин фракциязы јанды Советтердин колына, эсерлер дезе учредительный јуунга берер керек деп некеген. Кажы ла учуралда тыг блааш-

тартыш болуп, эсерлер бойынын резолюциясын жөптөдип алып тургандар.

Жүк ле 17 декабрьда Петроградтан большевиктер жаар жайылган бир канча фронтовик-солдаттар келген сонгында большевиктердин некектезиле Бийск городто ло уездте Совет жан тургузылганы жарлалган.

Деремнелерде Совет жанды тургузар жаан ишти Алтайский губернияда удурумга эн бийик жан болгон Барнаулдагы ВРК (удурум революционный комитет) өткүрген. Большевиктердин партиязынын губерниядагы комитеди журттар сайын партийный ишчилер ийген. Улалуга Н. Ф. Фадеев келип жүрген.

Туулу Алтайда баштапкы Советтер көп нургуны 1918 жылда төзөлгөн. Совет жанды төзөөри жанынан жаан ишти фронттон жанган большевик-солдаттар, 1916 жылда фронттогы ишке барала жанган алтай улус өткүргендер. Ондой ло Көксуу-Оозы журттарда Советтер баштапкы алтамдарында «фронтовиктердин союзына» жөмөнгөн.

Эн озо бастыра жан башкаруны бойынын колына солдаттардын ла крестьяндардын Шебалиндеги Соведеи алган. Мындагы Советти В. И. Плетнев ло фронттон жанган өскө дө большевик-солдаттар 1917 жылда 29 декабрьда төзөгөн. 31 декабрьда Совет бойынын ижинин ээжилерин ле программазын жарлаган. Анда Шебалин волостьтын ончо журттарында солдаттардын ла крестьяндардын Советтерин төзөөри керегинде кычыру эдилген. Ол баштапкызы.

Экинчизинде, Шебалин волостьтын Соведеи ишмекчилердин, крестьяндардын ла солдаттардын Төс Соведин жарадып ла жөмөп турганы, Албаты Комиссарлардын Соведининг бастыра жакаруларын жүрүмде бүдүрерге белен болгоны айдылды.

Онон ары кычыруда албатынын бүдүмүзинин жылыткан волостьтогы азийгы земский управанын члендерин Советтерге делегаттарла солыыры керегинде, каландарды улустын арга-жөөжөзи аайынча жууры айдылган.

Кычыруда контрреволюцияла, спекуляцияла, бозо азатаныла тартыжуны тыгыдары керегинде айдылды.

Совет ишкүчиле жаткандардын жилбүлерин корыгыч орган болуп, жуунын ойинде фронтко барбаган байлардын базынчыгына түреген жоктуларга болушкан, кооперацияны тыгыткан, улустын ортодо жартамал ишти элбеткен, школдор ачкан.

1918 жылда баштапкы январьда Шебалин журттын тек-

ши жуунында Советтин ижиник 12 пункту программазын шүүжип жараткан.

Василий Иванович Плетнев башкарганы ажыра Советтер Мыйтуда, Ильинкада ла өскө дө журттарда төзөлгөн.

Оңдой журтта ла волостьто Совет јанды большевик Ф. И. Усольцевке баштаткан «фронтовиктердин союзы» төзөгөн. Советтин ижинде ол өйдө фронтовиктер: А. Семенов, Н. С. Усачев, Д. Скударнов, Н. Зятьков, Е. Щербак-ков, Бурмакин, медфельдшер Кирюшкин, революционный үредү таркадаачы П. Н. Елистратов эрчимдү турушкан.

Крестьяндардын депутаттарынын Улалудагы Соведин Балтийский фронттын жуучыл талайчызы болуп жуулажа-ла, јанып келген јокту крестьянин И. И. Некоряков ло Улалудагы большевиктердин башчызы, почтанын ла телеграфтын начальниги И. М. Попов төзөгөндөр. Олорго фронтовик-солдаттар И. М. Суриков, В. Г. Прохоров, С. Большаков, Е. С. Глазачев, Т. Ф. Звягин болушкандар.

Ыраактагы Кош-Агаш журтта почтанын ла телеграф-тын начальниги А. М. Спицын башкарган Революцион-ный Совет эрчимдү иштеген, Бийск уездтин Соведиле кол-булу болгон.

Волостьтордогы журттардын Советтерин ле революци-онный жаргыларды көп нургуны фронтовик-большевиктер башкарып туратан. Темдектезе, Черный Ануй (Чаргы-Оозы) журттын 350 кижии турушкан текши жууны журтта Совет төзөйлө, онын исполкомынын председателине јокту крестьянинди, фронтовик А. Е. Бабушкинди көстөгөн. Алтыгы-Ашпанакта төзөлгөн Советтин бажында фронто-виктер И. И. Подрезов ло И. А. Молодых турган. Паспаул-дагы Советтин ижин политессылный болгон П. И. Сумбаев башкарган.

Советтер Туулу Алтайдын бастыра журттарында — орус та улус журтаган деревнелерде, алтай да улусту өзөктөрдө төзөлгөн. Анайда большевиктер башкарганыла Туулу Ал-тайда төзөлгөн баштапкы Советтерде алтай депутаттар көп болгон.

Алтай депутаттарлу Советтер төзөлгөни алтай албаты-нын национально-јайымданары учун тартыжузынын ре-волюционно-демократический ууламјызы буржуйлардын јангын антарары учун ишмекчилердин ле крестьяндардын тартыжузыла биригип колболышканы болуп јат.

Волостьтордо орус ла алтай депутаттарлу Советтер тө-

зöлгöни, баштапкызында. Октябрьдагы революция ла Совет жан интернациональный учурлу болгонун кереледи.

Экинчизинде, каан жангы базынчыктаган албатылар Октябрьдагы социалистический революциянын жөнүзине жөн-синбеген, Россиянын жака жерлеринде Совет жанды орус солдаттардын жыдазыла албадап тургускан деп, октябрь айдагы революциянын өштүлери айдып турганы төгүн болгонун көргүзөт.

1918 жылда жаскыда анайда ок ишмекчилердин, солдаттардын ла крестьяндардын Соведа Оймондо, Мыйтуда, Каракол-Коротыда, Урсул-Кениде, Алтыгы-Ашпанакта, Устиги-Кумалырда төзөлгөн.

Туулу Алтайдагы кезик баштапкы Советтердин (Паспаулдагы, Маймадагы, Манжероктогы Советтердин) ижи керегинде ол өйдө Иркутскта иштеген Сибирьдеги Советтердин Төс исполкомы билген. Ол керегинде архивте көп документтер арткан.

Губерниялардын ла уездтердин төс жерлеринде Совет жан турган баштапкы айларда ишмекчилердин, солдаттардын ла крестьяндардын Советтеринин исполкомдорыла коштой азийгы жаннын жербойындагы органдары база бар болгон. Советтердин исполкомдоры олоордын ижин бойынын шинжүзүнде туткан, олоор ажыра керектү жетирүлөр алган, ишмекчилердин ле крестьяндардын жангына өштү эмес специалисттерди, ишкүчиле жаткандардын жылбилерине жарагадый ээжилерди тузаланган.

Улу Октябрьский социалистический революция жөнген ле Совет жан турган баштапкы өйдө азийгы жаннын кезик органдарын, кезик ишчилерин, анчада ла специалисттерди Советтер шиндегениле иштеди тузаланары кыйалта жок керектү болгон. Же качан бастыра Алтайда Совет жан тура берерде, азийгы жаннын органдарын жабып, жоголтып салган.

1918 жылда февраль айдын учында губерниянын земский управазын, 8 мартта Бийск уездтин земский управазын жапкан. Ол ок күн Бийск городтын думазы бойынын ижин токтоткон. Уездтин земский управалары ла городтын думазы башкарган ончо керектерди Бийск уездеги Советтин исполкомында албаты-хозяйствоны башкаратан болукке берген.

Алтайдын Советтери ишмекчилердин, солдаттардын ла крестьяндардын Омскта иштеген Күнбадыш-Сибирьдеги Совединин исполкомына көнү башкарткандар. Күнбадыш-

Сибирьдеги облысполком ол өйдө Алтайский, Томский, Тобольский губернияларды, Акмолинский ле Семипалатинский областтарды башкарган.

Бастыра Сибирьде, ол тоодо Туулу Алтайда Октябрьский социалистический революциянын једимдерин таркадарында ла Совет јангы тыгыдарында Сибирьдеги Советтердин 1918 жылда 16—26 февральда Иркутскта өткөн II съездинин јөптөри јаан учурлу болгон.

Съезд Сибирьдеги Советтер керегинде Ээжини јараткан. Кызыл Черүни тözöөри керегинде, промышленностьты ла албаты-калыктын өскө дө бөлүктерин башкаары керегинде, ишкүчиле јаткандарды ишле јеткилдеери керегинде јөптөр јараткан, Сибирьдеги Советтердин Төс Исполнительный комитедин (Центросибирьди) туткан. Центросибирь көнү ВЦИК-ке ле Совнаркомго башкарткан.

Анайда Совет јангын баштапкы јенүлери өткөн. Оны ээчиде анчада ла Туулу Алтайда Совет јангы тыгыдатан, оны јүзүн-јүкпүр өштүлерден, контрреволюциядан корулап алаала, јангы јүрүмди тözöp баштайтан исторический учурлу јаан задачалар тура берген. Ол задачаларды коммунисттерге баштадып, ишкүчиле јаткан калык јенүлү бүдүрди.

2. Сибирьде Совет јангы тыгыдары учун алтай улус тартышканы

Бистинг көп национальностьторлу орооныста социальный ла национальный базынчыктан јайымданары учун тартышкан байлык ченемел бар. Ол ченемелди јартап көргүскени сүреен јаан научный, идеологический ле таскамат учурлу болуп јат. Каан јангы тужында национальный јака јерлерде Совет јанг учун тартыжунун историязын шиндегени интервенттерди ле ичбойындагы контрреволюцияны оодо согуп, јенгип чыгарарын башкарган Коммунистический партиянын учурын јартаар, базынчыктаткан албатыларды јайымдаачы Кызыл Черүнинг јенүлерининг улу јаанын көргүзөр арга берет.

Кезик национальный јака јерлерде, ол тоодо Туулу Алтайда Совет јангын јенүзи учун тартыжунун историязы эмдиге јетире тереңжиде көргүзилгелек. Өскө ороондордон јуулап келген интервенттерле, агвардеецтерле ишкүчиле јаткандардын текши тартыжузында алтай улус турушканын көргүскен научный иш Совет историография-

да жок. Кезик авторлор Совет жан учун тартыжуда алтай улус база турушкан деп айдып салганына болорзынгылайт.

Ол ок ойдө гран ары жанында Совет жаннын, Октябрьдагы революциянын оштүлери, буржуазиянын пропагандазы Совет жанды тыгыдарында жака жерлерде журтаган албатылар, ол тоодо алтай, хакас ла өскөлөри де туружардаг болгой, удурлажа тартышкан деп көргүзерге күүренгенин иле-жартына чыгарып турган произведениелер ас. Жүрүмде андый болгон эмес.

Туулу Алтайда Совет жанды төзөөринде, оны гражданский жуунун жылдарында оштүлөрдө ле оокбуржуазный контрреволюциядан (Жайгородовтын ла өскө дө атамандардын бандаларынан) корулап аларында орустарла кожо ишкүчиле жаткан алтай улус тын тартышканы керегинде архивтерде көп документтер бар.

Центросибирдин кычырузыла атаман Семеновтын бандазыла жуулажарга Бийсктен барган кызыл гвардиянын отрядында Чамал журттан жокту алтай уул Мендик Тихон ло Чопош журттан жиит алтай кыс Тозыякова Анна жуулашкан. Слюдянка станциянын жанында от-калапту жуу-согушта Мендик Тихон ат-нерелү жуулажып, геройдын өлүмиле корогон.

Кызыл гвардиянын большевик Василий Иванович Плетнев командовать эткен Шебалиндеги отрядында алтай улустын тоозы көп болгон. Мыйтунын алтай уулы Григорий Белков В. И. Плетневтын болушчызы болуп жуулашты.

Ак сагышту алтай улус акгвардеецтерге жөмөлтө эде берген Каракорумнын управазына удурлаштыра тын тартышкан. 1918 жылда 8 июньда акгвардеец-офицерлер Ула-луда контрреволюционный түймеен көдүреле, жанды бойынын колына алгандар. Алдында Совет жан учун туружаачы болгон Каракорумнын управазы контрреволюция жаар жайыла берген.

Контрреволюция тужында Туулу Алтайда акгвардеецтердиг бир канча отрядтары казырланып, Совет жан учун туружаачыларды истеп өлтүргөн. Олордын колынан Мыйтудагы Советтин качызы, Плетневтын отрядынын кызыл-гвардеези Чевалков Сергей өлгөн. Совет жаннын оштүлери Петр Суховтын отрядын Оймон ичинде Түнүрде туйуктайла, кырып өлтүргөн. Анда Каракорумнын управазы ийген улус база турушкан.

Каракорумнын черүзінде байлардын ла коjoyымдардын уулдары, олор жалдап алган улус, Совет жаннын ош-

түлери турушкан. Алтай малчылар ла аңчылар Сибирьде ле Туулу Алтайда Колчак жаңы бийлеген өйдө кызылгвардеецтерди ле партизандарды акгвардеецтерден жажырган, ологро курсак, кийим, аттар берген.

1916—1917 жылдарда Күнбадыштагы фронтто шибее болгон алтайлар 1918 жылда күскиде Озеро-Куреево журтта Колчак жаңын аңтарар түймеенде турушкан. Туулу Алтайдын көп жерлеринде: Кадын, Урсул, Беш ичинде, Кан Чараста журтаган көп алтайлар 1919 жылда август айда Совет жаң учун башталган элбек тартыжуда турушкандар.

Бу тартыжу көдүрилген баштапкы өйдө Туулу Алтайда жайымданары учун тартыжуга, албатылардын нажылыгына шовинист-кулактар, анархисттер, бойлорынын кирлү амадуларына болуп түймеенде турушкан шокчыл-тонокчылар коомой салтарын жетирген.

Партизандардын отрядтарын бириктиреле, белорус калыктын жакшынак уулы И. Я. Третьяк командири болгон 1-кы дивизия төзөлгөн кийинде партизандардын ортодо революционный дисциплина тынгыган. Дивизиянын штабы ла политишчилери партизандардын ортодо ло журт улуста жартамал ишти элбеткени ажыра национальный политиканы чике өткүрерге, орустардын ла алтайлардын ортодо нажылыкты тынгыдарга кичеенген.

Партизандардын дивизиязында большевиктерге эсерлер ле тыг тартыжарга келишкен. Эсерлер дивизиянын командованиезин бойынын колына аларга, партизандарды ла Туулу Алтайдын улузын Учредительный жуун учун тартыжуга көдүрерге көп катап ченежеле, бойлорынын амадузына једип болбогон.

И. Я. Третьяктын дивизиязынын он бир полкта 18 мунг партизандардын ортодо 500-ке јетире алтай улус жуулашканы, 250 кижилү аңылу рота бар болгоны архивтеги документтерде айдылган. Аңылу ротага эпчил, чыйрак, чыдалду алтай улусты жууган. Олор Алтайдын кырларын ажыра, капчал жерлерин өткүре јол баштаар улус болгон. Олорго партизандарга аш-курсак табып белетеер, мал сойып, эт кайнадар, эмдик мал үредер, керек дезе аңдап эт табар јакару берилип туратан.

Колчактын черүлеринин офицерлери алтай улусты Совет жаң учун тартыжудан айрыырга амадап, алтайлардан «атту туземный дивизион» төзөгөндөр. Дивизионго байлардын уулдарын жууган, кезик улусты коркыдып, кезигин мекеlep, бастыразы үч јүске шыдар улусты Бийскте жууй-

ла, жуулажарына үрөткөндөр. Олорды Совет жан учун тартышкан, кызылгвардеецтер ле партизандар болгон улусты өлтүрөргө, билелерин тоскырага белетеп турганын угала, көп улус дивизионнон качала, партизандарга кожулган. Анайда алтай улусты Совет жанга удурлаштыра тартыжу-га көдүрүп болбодылар. Октябрьдагы революциянын баштапкы ла күндеринен ала алтай улустын көп нургуны Совет жан учун тартыжуда турушкан.

Колчактын черүзиле ат-нерелү жуулашкан жарлу алтай улус көп болгон. Олордын ортодо Сергей Глушаев, Михаил Актелов, Матвей Кузлеков, Осип Чевалков, Гурьян Соунов ло өскө дө көп, көп алтайлар.

Төрөл Совет жан учун тартыжуда көп алтайлар бойын-нын жүрүмин берген. Олордын ат-нерезин Төрөли качан да ундыбас.

И. Я. Третьяк командири болгон партизандардын дивизиясын 1920 жылда март айда Кызыл Черүнинг 26-чы дивизиясынын 78-чи бригадазы (командири Я. П. Гайлит) солыган. Кызыл Черүнинг жуучылдары Колчактын черүлеринин Туулу Алтайда арткан-калганын жуулып оодо соголо, 1920 жылда 14 апрельде Монголиянын гранина жеткен. Туулу Алтайда гражданский жуу токтогон. Бастыра жерлерде Совет жан орныккан.

Колчактын черүлеринин есаул Кайгородовко баштаткан арткан-калганы Монголия жаар качала, анда жокту араттарды тоноп, ойто Совет жерин жуулап келерге беле-тенген.

Монголиянын ол өйдөги удурум турган башкарузы сураганы аайынча түндүк-күнбадыш Монголияда жуулган бандаларды жоголторго Иркутсктан 5-чи Кызыл Черүнинг гражданский жуунын геройы К. К. Байкаловко баштаткан экспедиционный отряды барган. К. К. Байкаловтын кычы-рузыла онын отрядына ганнын жанында турган Кош-Агаш-тан ла өскө дө журттардан алтай улус барып кожулган. Олордын көбизи жууда өлгөн. Ялбачев Степан, Язуваев Иван ла өскөлөри де жанып келгендер.

Анчада ла тын жуу Толбо-нур көлдин жанында болгон. Актарга туй курчаткан К. К. Байкаловтын отряды мында 44 күн жуулашкан. Монголияда 1921 жылда албатынын ре-волюциязы жегерине, анайда ок барон Унгернин бандаларын оодо согорына ол өйдө Коминтернин Ыраак Күн-чыгыштагы Секретариадынын Монголияда чыгартулу кижизи болгон С. С. Борисов жаан жөмөлтө эткени учун ал-

тай албатынын чындык уулын МНР-динг энг бийик орденге кайралдаган.

1921—1922 жылдарда ононг озо кызылгвардеец ле партизан болгон алтай улустын көбизи ЧОН-нын отрядтарына биригеле, кулактардын ла байлардын көп тоолу бандаларыла жуулажып, оларды жоголторында турушкан. Олордын ортодо: азыйда кызылгвардеец, партизан болгон коммунист, ЧОН-нын кавалерийский эскадроннын политругы Анна Тозыякова, комсомолдордын башчылары Иван Толток ло Иван Тадыш, өскөлөри де. ЧОН-нын командованиезинин жакаруларын бүдүрип, алтай улус кызыл жуучыларды бандиттердинг уйазына кышкы өйдө бийик кырлар ажыра, капчал өзөктөрлө баштап барып турган. Олордын тоозында Степан Кырлачев, Василий Волков ло өскөлөри де.

Туулу Алтайда гражданский жуу өткөни, Кайгородов-
тын бандазыла тартышканы «кызаланду өйдөги жаан учурлу политический суракта улус нацияларыла эмес, класстары аайынча бөлинип биригер» деп, В. И. Ленин айтканы чын болгонын кереледи.

С. Я. ПАХАЕВ,
исторический наукалардын кандидады

**Лекторлорго, докладчиктерге, пропагандисттерге
болушту**

**КПСС-тин XXVII съезди эмдиги оидоги идеологический
тартыжу керегинде**

Ороондо социально-экономический өзүмди түргендедери жанынан КПСС-тин темдектеп алган төс амадузын бүдүреринде кижинин учурын бийиктедери, кажы ла совет кижии ойдинг некеלתезин чике ондооры айдары жок жаан керек болуп јат. Албаты-калыктын иште ле јадын-јүрүмде эрчимин тыгыдып, баштанкайын көдүрип албанчабыс бистинг кандый да пландарыс кей-кебизин болуп артып калар деп, партия үредип туру. Бу керектерди јенүлү бүдүреринде јаан учурлу јерге буржуазиянын идеологиязына удурлаштырган тартыжу туруп јат. Ол керегинде КПСС-тин XXVII съездинде, быјыл январь ла июнь айларда өткөн Пленумдарда јарт ла чокым айдылган.

КПСС-тин XXVII съездининг ле Төс Комитеттинг онын кийинде өткөн Пленумдарынын јөптөринде телекей үстинде ийде-күчтердинг айалгазы научный јанынан терен шингжүлелген, эмдиги өйдөги антикоммунизм ле антисоветизм капитализмнинг кызалагында коркышту јеткерлү политика боло берди деп чокым јарталган.

Империализмнинг башкараачы јерлерде тургандары социализмнинг јенүлү алтамдарынан кут јок коркыгылап, оны историянын «јастырганы» деп айдыжып, оны кандый ла аргаларла түзедер деп ченешкилейт. Бу амадузында олор јуу-јепселдү табарулардан да, экономикадагы кыстаптардан да, идеологиядагы шок-кылыктардан да тура калгылабайт. Бистинг ороондо өдүп турган јангыртулар, кубулталар Күнбадыштагы башкараачыларга, анчада ла США-га чек јарабайт. Олор бастыра ийде-күчиле бистинг јенүлеристи каралагылайт.

Шак ла онын учун күнбадыштагы пропагандисттер социалистический идеологияга удурлажа туруп, бар-јок ийде-күчин «психология јанынан тартыжуга» ууландырып, албатылардын камааны јок јуртаарына, историязын, культуразын базынарына ууландыргылайт. Бу амадуларына болуп, олор кандый да кара кылык эдеринен тура калбай јадылар.

Бис буржуазиянын идеологиязыла тартыжып тура, че-

немелдү классовой өштүгө удурлажып турганысты унды-
бас учурлубыс. Олор андый ченемелди көп чактардын тур-
кунына жууп, ума жок көп агентуразын тузаланып келген.

Империалистический пропаганда капитал бийлеген
ороондордо, анчада ла США-да государственный иште жан-
жыгу боло берген. Бу керекке жылдын ла миллиардтар дол-
лар акча чыгымдалат. Олордын стратегиязын ла тактика-
зын 400-тег ажыра (150-нег ажыразы США-да) идеологи-
ческий ле куурмакту төс жерлери тургускылайт. Буржуа-
зиянын пропагандазында элбек жетирүлөрдиг эп-аргала-
рынан ала сайгак-копторго жетире ончо сүмелер тузаланы-
лат. СССР-дин ле социализмнин ороондорынын тилдери-
ле берилтелерди 40-ге шыдар радиостанциялар өткүргү-
лейт. Бу каршулу керекте телекөрүлтени, оогош видеотех-
никаны көптөн тузаланып жадылар.

Мындый айалгада совет улустын көрүм-шүүлтезине,
күүн-табына классовой өштүнүн салтарын тыгыда жети-
реге турган амадулары айтпаза да јарт. Андый болордо,
идеологический өштүгө удурлажары кандый бир күүнзем,
јандаган јанжыгу, удурумга өткүрип турган кампания
эмес, бистин идеологический, агитационно-пропагандист-
ский ижистин төзөлгөзи болор учурлу.

КПСС-тин XXVII съездине эткен Политический доклад-
та «буржуазиянын пропагандисттеринин сүмеленижине ле
јабарлажына удур бис идеологический ишчилердин бий-
ик билгирин, социалистический общественнын күүн-табын,
онын культуразын, ачык-јарык жетирүлөрдиг, јалтаныш
жок эрмек-куучынысты ууландырап учурлубыс» — деп ай-
дылган эжилер, чындап та, программалык некелте боло
берди.

Партия бойынын бастыра идеологический, идейно-тас-
кадулу ижинде В. И. Лениннин тургускан наукалык мето-
дологиязыла, революционный диалектикала, марксистский
реализмле башкарынып јат.

Телекейлик айалга курчып, идеологияда тартыжу ты-
нып турганыла колбой бистин пропагандабыста ичкери
јүткиир ийде тыгыдылар учурлу деп, партийный документ-
терде айдылат. Бу кандый бир удурум эп-сүме эмес, теле-
кейде болуп турган «социальный өзүмнин» энчизи болуп
јат. В. И. Ленин бойынын «Что делать?» деп бичигинде
«Табарудан коруланар эмес, ого удурлажа тартыжар ке-
рек» деп јакарганын ундыбас керек (Толо жуунтылар, 6-чы
т., 91 стр).

Бис бойыстың ижисте ичкери болорының јозогын Ленинниң тӱзӱгӱн партиядан алар учурлубыс. КПСС марксизм-ленинизмниң идеяларының исторический чындыгын корулап тура, телекейлик коммунистический ле ишмекчи кыймыгуның ийде-кӱчтерин бириктирерге, амыр-ӱнчӱ, демократия ла социальный ичкери ӱзӱм учун чылазыны јок тартыжуны тыныдып, телекейде амыр-ӱнчӱ болорының, кижилдикти ядерный јуу-чактаг корулап алар политика-ны эрчимдӱ ӱткӱрген де, ӱткӱрип те јат.

Бистинг идеология, пропаганда ла агитация ишкӱчиле јаткандардың јилбилери учун турушкан да, оны корулаган да, корулап та јат. Буржуазияның пропагандазы ла агитациязы мындый амадудан ыраак туруп јат. Олордың пропагандазы ла агитациязы бийлеечи класстардың јангыл-газы болгон до, болуп та јат.

Империализмниң СССР-ге ле социализмниң ороондорына удурлаштыра ӱткӱрип турган «психологический јуу-зының» тӱс ийде-кӱчи идеология јанынан кара санаалу кылыктары болуп јат. Андый кылыктар политикада ла јанга, философияда ла мӱргӱӱлде, кыскарта айтса, идеялардың тартыжу ӱдӱп турган ончо бӱлӱктерде ӱткӱрилет. Олордың идеологический каршузы чындап алган идеологический тартыжудан чек башка болуп јат. Империалисттердинг идеологический каршулу керектерин олордың јалдап алган агенттери ӱткӱргилейт. Олордың амадузы бистинг государственный ла общественный тӱзӱлгӱбисти уяададары ла јайрадары болуп јат.

Кажы ла советский кижини империализмниң идеологиязына, классовый ӱштӱге кӱӱн-кайрал јок эдип таскадары эмдиги ӱйдӱ туура салбас задача болор учурлу. Мында тӱс јерде марксистско-ленинский, наукалык кӱрӱм-шӱӱлте турган да, туруп та јат. Бу јанынан кажы ла пропагандисттинг бӱдӱретен ижи сӱрекей телкем. Кажы ла кижининг теоретический билгири бек кӱӱн-тап, кӱрӱм-шӱӱлте болорына једип алары јаан учурлу керек болзын. Ичбойында кӱрӱм-шӱӱлтези бек кижини кандый да кей-тӱгӱнле, мекеле јыга салып болбозы текши јарт.

Идеология јанынан турумкай болоры кижининг классовый кӱӱн-санаазы, совет патриотизм ле интернационализм канча ла киреги бийик, ол Ада-Тӱрӱлин сӱӱгенинен, СССР-динг Государственный Гимнин, Гербин ле Маанызын тоогонынан камаанду болотоны айтпаза да јарт. Идеология јанынан сескир кажы ла кижини «Американын ӱни»

эмезе «Жайым» деген радиостанциялар улай ла миллиондор доллар акча чыгымдап турганын жарт билип жат. Бистинг өштүлерис идеологический ууламжызы, кара амадузы жок бир де сөсти ычкынбай жат.

Идейно-таскадулу иште партийный жанынан турумкай болоры, жетирүлерди өйлү-өйинде эдери жаан учурлу болуп жат. Кажы ла пропагандист жүрүмнин тургускан сурактарына өйлү-өйинде ле толо каруу берип билер учурлу. Улусла өткүретен эрмек-куучын ачык-жарык, чындык, жилбилү болор учурлу деп, М. С. Горбачев куучындарында катап-катап темдектеген.

Идейно-таскадулу иште түргөн жетирү эдери, айдылган сөстинг чындыгы, научный жанынан быжузы бир де жабызадылбас учурлузын ундыбас керек. Кандый бир жетирүни оройтып эткени бистинг идеологический өштүбиске мөрлү болуп, идеяларыстын тартыжузында биске шорлу да болуп калардан айабас. Буржуазиянын пропагандазы улусты кайкадарга ла болуп төгүндеништен, жабарлаштан тура калбайт.

Өткөн өйдөгү керектерди терең шүүп көрөри келер өйгө жолды жарыдып жат, а чын керекти кандый да уур-күч болзо, жымжадып төгүнденгени ичкери өзүмгө буудак болуп жат» деп, КПСС-тин XXVII съездинде агылу темдектелген. Эмдиги өйдө, жадын-жүрүмди өскөртө төзөп турарда, улусла эрмек-куучынды ачык-жарык, чындык өткүрер керек. Бис, пропагандисттер, угаачынын сурагына толо каруу берип болбозоос, ол кижжи карууну өскө аргала табарга күүренер. Бу дезе идеологический өштүлериске мөрлү болор.

Мыныла колбой пропагандисттин бойынын да билгири терең ле элбек болоры жаан учурлу. Ол жангыс ла ороондо, областта, райондо, иштеги коллективте керектерди билер эмес, же анайда ок жаан деген империалистический ороондордын экономиказын, политиказын, культуразын, ишкүчиле жаткандардын жадын-жүрүмнин айалгазын жакшы билер учурлу. Пропагандисттин билгирин бийиктедерине жан салтарын марксизм-ленинизмнин классиктеринин иштерин жепсегени, партийный документтерле, партия ла башкаруунун башкараачыларынын куучындарыла, агылу литературала танышканы жетирер аргалу. Пропагандист анайда ок жаантайын телекейлик айалгала таныш болор, бойынын ижинде совет печатьтын, телекөрүлтенин, радиоберилтенин материалдарын тузаланып билер учурлу.

Пропагандист эрмек-куучын өткүрерге белетенип тура,

иштеги коллективтин жадын-жүрүмү, морально-психологический айалгазы керегинде ончозын билип турары тузалу болор.

Кыскарта айтса, идейно-таскамал иштин жедими бүткүл-инче пропагандисттен, онын билгиринен, эрчиминен көндүрө камаанду. В. И. Ленин бойлоры баштанкай эдердин ордына «үстинен жакару келерин жаантайын некеп, керек келишпей ле калза, колдорын бош салып ийеле отуратандарды» кезем критикалап туратан. Мыныла коштой кажы бир жердин аңылу башказын билип турары база жаан учурлу болуп жат.

Калганчы өйлөрдө идеологиядагы диверсанттар төс аяруны совет ишмекчи класска — бистинг общественнын төзөлгөзине табарарга ууландырып турганы билдирлү боло берди. Мында олордын амадузы жарт: орооннын социально-экономический өзүмин түргендедерине ууландырылган төс амадузын үзери, улусты булгаку шүүлтеге тектирери — деп, КПСС-тин Төс Комитединин июндеги (1987 ж.) Пленумында темдектелген.

Бистинг социалистический жадын-жүрүмис кижинин көрүм-шүүлтезинде арылык-берилик жок болорына бис темигип калганыс. Онызы андый да болзо, ичкери ууламжылу, эрчимдү политико-таскамалду иш жогынан болорзынып отуарга чек жарабас. Андый учуралдарда бистинг өштүлерис баштанкайды колына алып, бир кезек улустын күүн-санаазын булгаштырып та ийерден айабас.

КПСС-тин Программанын жаңы редакциясында айдылганыла болзо, «кажы ла пропагандист чындык социализм керегинде, Совет Союзтын тыш ла ич жаындагы политиказы керегинде жетирү эдип, Совет жадын-жүрүмди пропагандировать эдер, империализмнин кижиге удурлашту, кулданаачы күүндү бүдүмин жаа баспай, күүн-кайрал жоктон иле-жартына чыгарар учурлу».

Н. МОДОРОВ

АЗИЯДА ЛА ТЫМЫК ТЕНИСТЕ АМЫР-ЭНЧУ ЛЕ ЖЕТКЕР ЖОК БОЛОРЫ УЧУН

Американын Бириктирген Штаттарында, Күнбадыш Европада ла Японияда Азияда орто ырада учатан ракеталар керегинде тын тал-табыш башталды. Мында буржуа-

зиянын пропагандазы Совет Союзы Азияда ракеталарды жоголторуна жөпсинбей туру деп көргүзөргө кичеенип турганы жарт билдирет. Олор СССР-дин Азияда тургузылган ракеталары Кытайды коркыдарга керектү деп айдып турулар. Анайда айдып турганында бир де чын неме жок.

Совет Союзтын, анайда ок Кытайдын Албаты Республикасынын башкарузы бойлорында социальный ла экономический жүрүмде жаан жагыртулар ла кубулталар эдерге амыр-энчү керек деп айдып жадылар. Телекейдин жүрүминде жаан учурлу керектер аайынча СССР-дин ле Кытайдын Албаты Республикасынын политиказы жуук эмезе түнөй. Коштой турган эки социалистический государство бойлорында бар ядерный жуу-жепселдерди качан да элден озо тузаланбас болуп, бастыра телекейдин алдына молжондылар. Экилеси космостын телкемине жуу-жепсел чыгарбазы учун тартыжып жадылар.

Күнбадышта өскө шүүлтөлөр база угулат. Темдектезе, Совет Союз Европада ракеталарын чек жоголтоло, жүс ракетаны Азияда арттырганы Японияга жеткерлү деп айдыжат. «Совет Союз бойынын Азиядагы жеринде тургузылган орто ырада учатан ракеталарын жоголтпозо, США Аляскада андый ракеталарды көптөдөр учурлу» деп, Япониянын премьер-министри Накасонэ айтканы телекейдин эл-жонун тын чочыткан. «Анайда айтканы Япония США-нын ядерный стратегиязына бириккенин керелейт. Тымык тегистин түндүгинде айалганы катуландырдан маат жок» деп, «Майнити» газет жолду чочып, бичип туру.

Рейкьявиктеги туштажуда Совет Союз ненин учун Азиядагы жеринде жүс ракетаны арттырарга жөпсинген. Ол США-нын администрациязы Азияда ла Тымык тегиште Совет Союзка удурлаштыра тургузылган ядерный жуу-жепселдерин аstatпаска турганы аайынча жөптөшкөни болуп жат. Ракеталар артса да, олордын тоозы теги болзын деп СССР айткан.

Ненин учун десе, США Азиядагы ла Тымык тегиштеги ракетно-ядерный жуу-жепселдерин там ла көптөдип жат. Түштүк Кореяда «Лэнс» ракеталар тургузылган, США-нын бу ороондогы төртөн мун кижилү черүзи жуук жерде жуулажарына керектү тактический ракеталарла, ядерный миналарла, снарядтарла жеппенген. Япониянын, Филиппиндердин ле Түштүк Кореянын портторында ядерный ракеталарлу жуучыл керептер, аэродромдорында ядерный бомбарлу самолеттор туруп жат. Андый айалга Совет Союз

бойынын Азияда коруланар арга-чыдалын бийик кеминде тударын керексийт.

Оныла коштой Совет Союз өскө социалистический государстволорло кожо Азияда ла Тымык тегиште ядерный жуу-јепсел јок, амыр-энчүнинг зоназы эдери учун тартыжып туру. Андый шүүлтени телекейдин бу талазында амыр-энчү болорына күүнзеген бастыра улус јарадып ла јөмөп туру.

Быјылгы јаан изү айды Улан-Батор качап да ундыбас. Мында төрт күннинг туркунына Азиядагы ла Африкадагы ороондордын коммунистический ле революционно-демократический партияларынын чыгартулу улузынын жууны өткөн. Туштажу Монголиянын, Азияда ла бастыра телекейде ороондордын төс ајарузында болды. Туштажуда турушкан делегаттар Монгол јеринде революция јенгенининг 60-чы жылдыгына учурлалган байрамда туруштылар.

Улан-Батордогы туштажуда 21 партиянын делегациязы турушкан. Ого бойынын чыгартулу улузын көп нургуны партиялар ийген. Јаңыс ла Китайдын компартиязы делегациязын ийбеген. Је андый да болзо, туштажуда Китайдын Албаты Республикасы телекейдин јүрүмнинин јаан учурлу керектери аайынча өткүрип турган политиканы, темдектезе, ядерный жуу-јепселин элден озо тузаланбас болуп молјонгонын делегаттар јараткан.

Азия ла Тымык тегис канча кире элбек, телекейдин бүгүнгү јүрүминде кандый јаан учурлу болгонын Улан-Батордогы туштажуда кандый ороондордон делегаттар келгени кереледи. Темдектезе, туштажуда социализмнинг телекейинде эн ле тын ийделү орооннын — СССР-дин, баштаачы капиталистический государствонин — США-нын, јаңы өзбөчү ороондордын эн жааны — Индиянын коммунисттери ийген делегаттар болды. Улан-Батордогы жуунда турушкан партиялардын кезиги бойларынын ороондорында башкараачы болуп јадылар, өскөлөри буржуазия, капитал бийлеген айалгада ишкүчиле јаткандардын праволоры учун јаана баспастан тартыжуда. Туштажуга бойынын чыгартулу улузын ийген Пакистаннын компартиязына, Ирандагы Туде партияга ла өскөлөрине де јажытту иштеерге келижип јат.

Азия ла Тымык тегис бистинг планетанын јүрүминде кандый јаан учурлу болгоны, компартиялардын ла өскө дө революционно-демократический ийделердин алдында кандый јаан задачалар турганы керегинде кажы ла деле-

гат бойының куучынында айткан. Ороондордың айалгазы, ишкүчиле жаткандардың, олардың политический партиялардың алдында турган задачалар башка-башка. Онын учун телекейдин бу талазында прогрессивный ийделерди бирлик эдип аларга куч болуп туратан.

Монголиянын Албаты-Революционный партиясынын баштапкыйла өткөн бу жуун Азиянын ла Тымык тенгистинг историясында коммунисттердин баштапкы туштажузы болды. Андый туштажу болгонынын учуры сүреен жаанын кажы ла делегат темдектеген.

Туштажунунг јединин мында тургузылган «Азияда ла Тымык тенгисте амыр-энчү, јеткер јок болоры ла өмөлөжөри учун» сурак јеткилдеген. Башка-башка ороондордо коммунистический ле революционно-демократический партиялар иштеп турган айалга, албаты-калыкта тоомјызы түнөй эмес, олардын бүдүрип турган задачалары чек өскө болуп турат. Је олардын программаларында, эмдиги ле келер өйдөги амадуларында амыр-энчүни ле јеткер јок болорын јеткилдейтен текши задача бар. Шак бу задача оларды бириктирип туру.

Индиянын Компартиясынын Национальный совединин качызы Фаруки айтты: «США-нын империализми белетеп турган «Јылдыстар ортодо јуулажатан» программада бистинг регионго аңылу учур берилген. Бу программаны бүдүреринде Япония туружар болуп јөпсинди. Эмди Япониядан ала Тымык тенгистинг түштүгинде Фиджиге, Индийский тенгисте Диего-Гарсиа ортолыкка јетире СОИ-нын программасы аайынча иштер өдүп туру... Анайда Азияда ла Тымык тенгисте јеткер јок болоры бастыра телекейде амыр-энчүле колбулу боло берди».

«Телекейдин башка-башка талаларында керектер эмди США-нын президенти Рональд Рейган ядерный јууга, јылдыстар ортодо јуулажарына белетенер јаан јеткерлү программала колболышты. Улан-Батордогы туштажу андый айалганын јаан јеткерлүзин јартайла, амыр-энчү учун тартыжуны тыңыдарына јөмөлтө эдер учурлу» деп, США-нын Компартиясынын Төс Комитедининг качызы Джек-сон айтты.

Туштажуда турушкан делегаттар оларго М. С. Горбачев КПСС-тинг адынан ийген уткуулду телеграмманы сүреен тын јарадып уктылар. Делегаттар бойларынын куучында-рында КПСС-тинг Төс Комитедининг Генеральный качызы 1986 јылда июль айда Владивостокто айткан куучынында,

Делиде кол салып жарлаган декларацияда, Совет Союз ла социализмнинг ороондоры онын кийнинде эткен шүүлтелерде Азияда ла Тымык тенгисте амыр-энчүни ле жеткер жок болорын жеткилдеп алатан программа берилгенин тем-дектедилер.

Улан-Батордогы туштажуда эмдиги айалгада телекейлик политикада жаңы түп шүүлтелер эдери керегинде КПСС-тин XXVII съездинин жөптөринде айдылганын, ол түп шүүлтелер аайынча Совет башкару эдип турган баштанкайды Азияда ла Тымык тенгисте жарадып турганы айдыды.

— Ядерный жуу-жепселдерди астадары ла жоголторы жа-нынан КПСС-тин программасы Азиядагы ла Тымык тенгистеги албатылардын тартыжузыла үзүк жок колбулу — деп, Кампучиянын Албаты-революционный партиязынын Төс Комитединин качызы Ней Пен айтты.

«США-нын империализми япон милитаристтердин жомөлтөзиле Азияда ла Тымык тенгисте жуучыл биригүлер төзөөргө, ядерный жуу-жепселдерди көптөдөргө турган каршулу кылыктарды иле-жартына чыгарып, туй согор керек. Шак ла озор телекейдин бу талазында ядерный жуу-жепселдер жок амыр-энчүнинг зоналарын төзөп жарлаарына буудак эдип турулар. Азияда ла Тымык тенгисте ядерный жуу-жепселдер жок зоналар төзөөри жаынан СССР, Монголия, КНДР, Индокитайдын ороондоры эткен амыр-энчү баштанкайды жарадып жөмөөр керек» деп, Жаңы Зеландияда социалистический бирликтин Партиязы ийген делегат айтты.

Карындаштык партиялардын делегаттары КПСС-тин политиказына, бистинг ороондо болуп турган жаңыртууларга жаан аяру эттилер. КПСС-тин Төс Комитединин качызы нөкөр Добрынин А. Ф. туштажуда шүүшкен сурак аайынча Азияда ла Тымык тенгисте амыр-энчүни ле жеткер жок болорын жеткилдеери жаынан бистинг партиябыстын ла Совет башкарунын шүүлтезин куучындаган кийнинде, туштажу божогон соңында делегаттардын сураганыла база катап жаан куучын айдарга келишкен.

Нөкөр А. Ф. Добрынин Улан-Батордогы туштажуда турушкан делегаттардын алдына КПСС-тин Төс Комитединин июнь айдагы (1987 ж.) Пленумынын жөби керегинде, Совет Союзтын политический ле экономический жүрүминде башталган жаңыртуулар ла кубулталар керегинде куучындаган.

Улан-Батордогы туштажуда блааш-тартыш та болгон болзо, шүүшкен сурактын, чокемдап айтса, Азияда ла Тымык тенгисте амыр-энчүни ле жеткер жок болорын жеткилдеер иштин төс ууламжыларында карындаштык партиялар бирлик болгоны сүүндирет.

Туштажуда коммунистический ле революционно-демократический партиялар албаты-калыкта ишти тыгыдары, омордын элбек калыгын амыр-энчү учун эрчимдү тартыжуга көдүрери керегинде куучындажып жөптөшкөн. Азияда ла Тымык тенгисте турган жаңы өзбөчи государстволор тыш политикада, амыр-энчү учун тартыжуда арылык-берилик болуп турганы темдектелди. Кезик ороондор, бир жанынан, Азияда ла Тымык тенгисте ядерный жуу-жепсел көптөп, жууга белетенери тынчый бергенине чочып тургандарын көргүскилейт. Экинчи жанынан алза, омор Азияда ла бастыра телекейде айалга СССР-дин ле США-нын жарашпай, өөркөжип турганынан коомойтыган деп сананып, амыр-энчү учун эрчимдү тартыжуда туружар куундери жок деп, делегаттар айттылар.

Ороондордын чып ла чын национальный жылбилери учун тартышкан коммунистический ле революционно-демократический партиялар жууны болдыртпазы учун тартыжар аргалу бастыра ийделерле куучындажып, ишкучиле жаткандардын жылбилерин амыр-энчү учун тартыжула билгир колбоштырып, Азияда ла Тымык тенгисте жеткер жок болорын жеткилдеер жолды көргүзер учурлу деп жөптөшкөн.

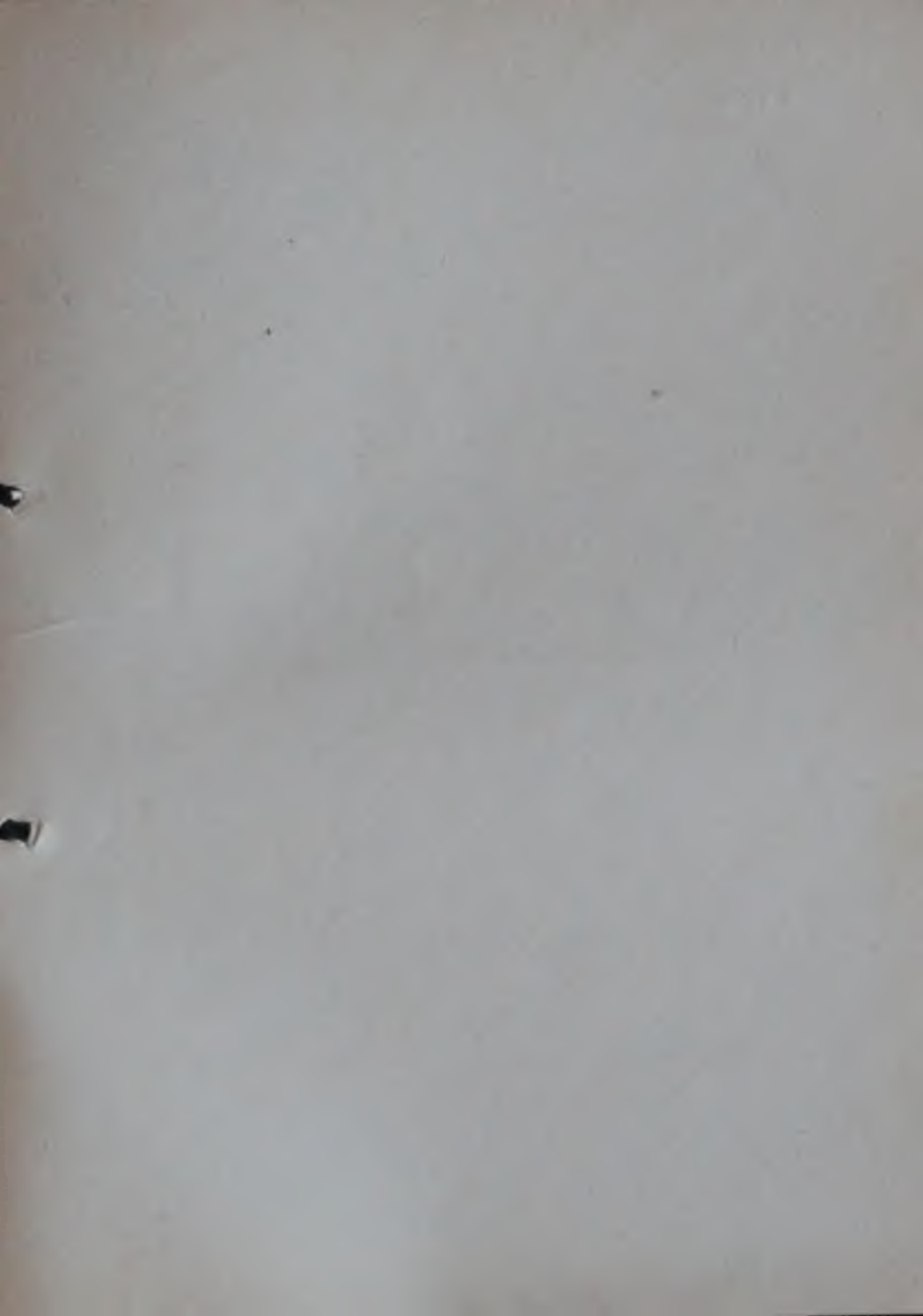
Н. ТОДОШЕВ.

БАЖАЛЫКТАР

Jaан једимдў иштеер	3
Энергетика ла Туулу Алтайдын мынан арыгы бзўми	8
Улу Октябрьдын 70 жылдыгына	17
КПСС-тин XXVII съезди эмдиги бйдоги идеологический гартыжу керегинде	26
Азияда ла Тымык тенисте амыр-энчў ле јеткер јок болоры учун	30

СОДЕРЖАНИЕ

Выполнение Производственной программы в области	3
Энергетика и перспективы развития Горного Алтая	8
К 70-летию Великого Октября	17
XXVII съезд КПСС об идеологической борьбе на современном этапе	26
За мир и безопасность в Азии и Тихом океане	30

5 акча